

LA CONSTRUCCIÓN DE L'ESCOLA ANDORRANA

Anna Riberaigua Montagut
Exmare de l'Escola Andorrana

Marta Fonolleda Riberaigua
Exalumna de l'Escola Andorrana

Si analitzem el que és una escola, ens trobem amb una immensa complexitat, perquè l'escola no es pot deslligar de la realitat que l'envolta i menys encara del context social, econòmic i polític en què està inserida [...] (Puig, 1994)

Resum

La creació de l'Escola Andorrana és un fet que es pot considerar insòlit i extraordinari tenint present que té lloc a final del segle xx. No va ser fins a la dècada dels vuitanta que les peculiaritats socials, històriques, demogràfiques i circumstancials del context van permetre l'inici del procés de construcció d'una escola nacional i innovadora, que havia de ser una oportunitat davant els reptes educatius del país. Una mirada a aquest procés des de l'actualitat ens mostra un camí incert, participatiu, dinàmic i viu..., que encara continua i que va buscant l'encaix en una societat canviant.

Aquesta comunicació pretén explicar el procés de creació i consolidació de l'Escola Andorrana, sense ànim de ser una síntesi històrica ni una recerca sociològica rigorosa. S'ha redactat intentant integrar les opinions, punts de vista i aportacions de ciutadans d'Andorra més o menys vinculats a l'Escola: pares i mares, expares i exmares, alumnes i exalumnes, mestres i exmestres, polítics i expolítics i altres ciutadans.

Paraules clau: Andorra, sistema educatiu, innovació educativa.

Resumen

La Escola Andorrana se creó el año 1982 por iniciativa de un grupo de padre y otros ciudadanos que veían la necesidad de iniciar un sistema educativo público, nacional y laico. Su proceso de creación y desarrollo ha ido estrechamente asociado a la apertura e innovación educativa. El planteamiento inicial para la educación maternal y primaria se inspiraba en el método Montessori y la educación secundaria y el bachillerato, iniciados el año 1991, fueron pioneros en aplicar un modelo educativo que posteriormente la reforma educativa española LOGSE adoptó en parte. Estas circunstancias han facilitado a la Escola Andorrana una tradición muy integradora de la transversalidad y la educación ambiental, y la han situado como una opción claramente diferenciada del sistema educativo francés y español con los que convive.

Palabras clave: Andorra, Sistema educativo, Innovación educativa.

Abstract

The creation of the Andorran School can be considered unusual and extraordinary if we consider that it took place at the end of the 20th century. It was only in the 1980s that the social, historical and demographic circumstances led to the beginning of the process of constructing a national and innovative school. Given the educational challenges of the country at the time, it was a real opportunity. A look back at this process shows us that the road was uncertain, participative, dynamic and alive, and that it continues to be so as it adapts to a changing society.

This paper aims to explain the process of creating and consolidating the Andorran School, without being either a historical synthesis or a rigorous sociological research. It has been written to integrate opinions, points of view and contributions of citizens of Andorra more or less associated with the School: current and former parents, students, teachers, politicians and other citizens.

Key words: Andorra, Educational systems, Educational innovation.

1. Breu contextualització de l'educació a Andorra

Per una sèrie de conjuntures històriques i geopolítiques, Andorra té un context peculiar políticament, administrativament, socialment, econòmicament, i també pel que fa a l'educació. Per entendre el procés de creació i consolidació de l'Escola Andorrana cal situar prèviament l'evolució sociopolítica del país i en particular de la seva estructura educativa.

Andorra és un copríncipat amb dos caps d'Estat: el president de la República francesa i el bisbe d'Urgell, que ho són indivisament i a títol personal. Territorialment està dividit en set parròquies amb els consells comunals (comuns) corresponents. Fins a l'any 1993 no es promulgà la Constitució que el va convertir en un veritable Estat de dret. Anteriorment, tot i comptar amb un parlament –el Consell General– i uns consells parroquials –els comuns– elegits democràticament, no hi havia una veritable separació de poders i les competències dels coprínceps eren molt extenses. A partir de la segona meitat del segle XX, l'economia, basada tradicionalment en el sector primari, es va anar substituint pel comerç i el turisme. El gran desenvolupament econòmic que aquest canvi generà va portar una forta immigració que ha con-

figurat una estructura demogràfica atípica: els andorrans són minoria davant la gran quantitat de residents catalans, espanyols, portuguesos, francesos i d'altres nacionalitats.

Pel que fa a l'ensenyament, tradicionalment se n'encarregaven els comuns (llogant mestres generalment a l'Estat espanyol) o se n'ocupaven els mateixos vicaris. A partir del 1882 s'instauen les escoles congregacionals de la Sagrada Família.

Al segle XX els estats veïns i el bisbat d'Urgell van veure en l'ensenyament una oportunitat d'exercir la seva influència cultural i religiosa al país, i van establir a cada parròquia una escola espanyola i francesa. Les congregacionals, dins del sistema espanyol, s'han limitat als grans nuclis de població, Andorra la Vella i Escaldes i Engordany.

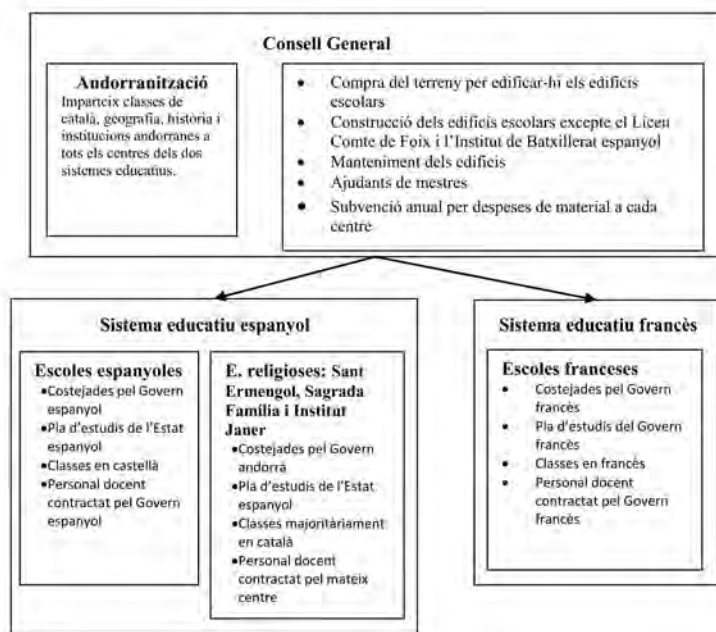
A partir del 1972 el Consell General veié la necessitat de donar a tots els alumnes coneixements de català, i d'història i institucions andorranes. Així creà l'andorranització amb un cos de mestres i professors que impartien aquestes classes a tots els centres del país i en tots els sistemes d'ensenyament. Paral·lelament es creà la Biblioteca Nacional, els arxius nacionals i l'Institut d'Estudis Andorrans per facilitar i promoure la recerca.

2. La construcció de l'Escola Andorrana

La construcció de l'Escola Andorrana va ser un procés lent, complex i amb unes dosis altes d'incertesa. Al seu embrió s'hi troba la peculiaritat d'un context educatiu divers, l'emergència d'unes inquietuds, un grup de ciutadans (pares, mestres, etc.) amb idees renovadores... entre altres aspectes.

A principi de la dècada dels vuitanta, el context educatiu a Andorra es caracteritzava per la convivència de dos sistemes estrangers, per un programa d'andorranització aplicat a tots els centres del Principat i per l'absència d'un sistema nacional. El Consell General orquestrava aquesta estructura i finançava part de la seva implementació (vegeu la il·lustració 1).

Il·lustració 1. Estructura educativa anterior al 1982.

Font: Bastida, 87

L'especial conjuntura educativa s'encaixava en un mosaic social molt lligat al fet lingüístic, en el qual s'havia anat creant un espai per a cada escola dels dos sistemes educatius:

- L'Escola francesa, laica per llei, evocava un prestigi cultural tradicional, que a poc a poc li anava disputant el recentment creat Col·legi Sant Ermengol.
- L'Escola espanyola s'associava a una imatge de massificació i d'immigració.
- Les escoles religioses confessionals, i sobretot el Col·legi Sant Ermengol, anaven guanyant prestigi social entre els andorrans benestants.

En aquest context es despertaven diversitat d'inquietuds que es retroalimentaven. D'una banda, un sector de la població, joves, universitaris la majoria, amb idees progressistes, que es plantejaven la moder-

nització del país. De l'altra, un sector de la ciutadania amb fills o en edat de tenir-ne que volien un ensenyament en català i laic. Ambdues inquietuds consideraven que l'estructura educativa vigent responia més als interessos del colonialisme cultural dels estats veïns i a les imposicions religioses del bisbat que a la formació de ciutadans. Es reclamava un canvi qualitatiu per acostar-la a la realitat social del país; que tingués en compte, entre altres coses, la llengua pròpia i la igualtat d'oportunitats per a totes les creences religioses.

L'any 1982 i dins el marc de l'andorranització, el Govern iniciava l'Escola Maternal Andorrana. Era una escola que es projectava només a maternal amb la voluntat d'integrar posteriorment l'alumnat a les escoles espanyoles o franceses. Utilitzava el català com a llengua vehicular i progressivament anava introduint les llengües respectives segons el sistema d'ensenyament triat per continuar l'escolarització.

Va començar amb 38 nens, un equip educatiu de mestres i ajudants i un grup de famílies, il·lusionats per un plantejament pedagògic molt diferent als existents. Malgrat tot, era un projecte molt minoritari i que despertava poca confiança dins de la societat (durant el primer any de la maternal només hi havia dues famílies amb nacionalitat andorrana, la resta eren catalanes, espanyoles i una de francesa). Per no convertir-se en un fet anecdòtic i puntual, l'equip educatiu de la maternal andorrana i les famílies escolaritzades, amb la complicitat d'alguns alts càrrecs de l'Administració, van dedicar grans esforços estratègics a incrementar el nombre d'alumnes matriculats, de manera que se n'assegurés la continuïtat. Es va dur a terme una autèntica campanya de sensibilització individual a favor dels avantatges pedagògics d'aquest nou model.

Paral·lelament, la modernització d'Andorra feia créixer, entre els sectors més progressistes, el debat social sobre la necessitat de tenir un sistema educatiu propi; un debat que ja havia aparegut anteriorment, però que les condicions politicoeconòmiques no havien fet possible. Per a alguns sectors de la societat, el Col·legi Sant Ermengol, que impartia la majoria de l'ensenyament en català i estava pagat en la seva totalitat per l'Estat andorrà, havia de ser l'embrió d'una futura escola nacional. A la pràctica, però, no va arribar a ser-ho mai a causa d'un conjunt de raons entre les quals destaquem: la intransigència del bisbat de mantenir una escola religiosa per damunt de tot, l'adopció del sis-

tema espanyol d'ensenyament i les discrepàncies entre alguns alts càrrecs funcionaris que volien que l'escola nacional fos laica.

Malgrat la manca de voluntat política inicial, la maternal andorrana va anar evolucionant i va acabar convertint-se en l'actual Escola Andorrana: l'escola pública i nacional d'Andorra que, des de l'educació maternal fins al batxillerat, aplica un sistema educatiu propi. Arribar fins aquesta fita va ser un procés complex, ple d'incerteses, enmig de la lluita, el treball i la complicitat d'una part de la societat que va acabar convencent, amb el temps, la classe política.

Les primeres demandes de continuïtat de la maternal andorrana cap a la primera ensenyança van ser desestimades pel Govern. En aquest punt, la complicitat entre l'equip educatiu i les famílies va permetre un acord insòlit: en acabar l'etapa de maternal, la majoria d'alumnes no es van matricular en cap altra escola del sistema educatiu espanyol ni francès i van manifestar que es quedaven a maternal fins que poguessin optar a una escola nacional i laica. Aquesta decisió es basava en un plantejament pedagògic que permetia l'aprenentatge continuat i individualitzat.

Finalment, el 31 de maig de 1985 es va aprovar l'ampliació de la maternal andorrana a primera ensenyança, mantenint la idea inicial d'integrar posteriorment l'alumnat als altres sistemes d'ensenyament. A partir d'aquí, cada curs es va convertir en un repte per aconseguir edificis on ubicar les noves classes que anaven pujant, per fixar una programació, per preparar el canvi de cicle, per aclarir el plantejament lingüístic, per aconseguir l'homologació dels estudis pels països veïns... Un camí que va acabar portant l'aprovació també de la segona ensenyança i del batxillerat.

L'escola nacional es va anar construint pas a pas, obrint cada any un nou curs, però amb poques perspectives a llarg termini; un camí ple de negociacions entre famílies, mestres i Administració pública. Va ser un procés que es construïa i es reconstruïa contínuament: una estructura que creixia sense gaire planificació, un pla d'estudis que s'anava creant sobre la marxa i una nova figura que a poc a poc s'anava fent lloc a la societat andorrana. La legislació que sustentava l'Escola s'anava fent a mesura que s'acabaven els currículums educatius, i els objectius generals per al cicle obligatori d'ensenyament es van fer públics el 25

de març de 1989 per a cada cicle. L'homologació del pla d'estudis per part dels països veïns va arribar just abans que la primera promoció acabés el batxillerat, la qual cosa va permetre l'accés a les universitats dels països veïns. Una gran cursa d'obstacles recalculada contínuament sobre la marxa, ja que la urgència del dia a dia no permetia aturar el procés i dedicar-se a la planificació.

Actualment, l'Escola Andorrana està consolidada, i avui els ciutadans poden triar amb tota normalitat entre els tres sistemes existents: el nacional, el francès i l'espanyol.

Un comentari a part mereix el plantejament d'escola laica, reivindicació que encara ara és vigent. Mai no es va permetre que la paraula *laica* sortís en cap document oficial. Aquesta reivindicació continua i s'ha d'aconseguir per tenir una escola nacional realment integradora de tots els ciutadans.

3. El projecte educatiu de l'Escola Andorrana

Quan era a l'escola em feien creure que estudiava en un lloc «diferent» i en canvi a mi em semblava molt normal. Ara, els altres creuen que he estudiat en un lloc «normal» i sóc jo que m'esforço a explicar que era diferent.

Reflexió d'una alumna de l'Escola després de llicenciar-se a la universitat

Podríem dir que, d'una manera o altra, l'obertura i la innovació educativa van vertebrar el procés de creació i desenvolupament de l'Escola, tant pel que fa a les primeres etapes com a la normalització posterior del sistema educatiu i a la formalització dels seus plans d'estudis.

La creació de l'Escola Maternal Andorrana va gaudir d'una certa llibertat en els plantejaments educatius. Això es va aprofitar per canalitzar-los cap a la creació d'un model que es diferenciés dels altres sistemes existents. Per començar a treballar a la maternal andorrana i iniciar progressivament la primera ensenyança es va prendre com a patró l'escola activa i les pautes del grup de mestres de Rosa Sensat, concretant-ho a la pràctica en el mètode Montessori. En aquests referents es va trobar un plantejament educatiu que partia de les individualitats dels infants i les respectava, unes activitats i unes dinàmiques que

contribuïen al seu desenvolupament integral, una manera d'organitzar les aules per racons on l'alumne es movia amb autonomia, uns materials educatius estructurats, progressius i estimulants que promovien la iniciativa i la creativitat...

Aquest plantejament innovador, més ideològic que formal, es recolzava en un equip docent degudament qualificat que dia a dia anava adquirint la formació necessària per assumir aquest repte. Aquest equip estava format per mestres, auxiliars i especialistes que acompanyaven l'alumnat en totes les activitats de l'escola i orientaven el seu procés d'aprenentatge.

Amb el temps, la normalització dels plans d'estudis, el creixement de l'escola en nombre d'alumnat i la renovació de l'equip docent, van allunyar la quotidianitat de l'escola del mètode Montessori originari. Malgrat tot, es va mantenir un cert esperit innovador. El currículum de l'Escola va ser redactat per la Conselleria d'Educació, Cultura i Joventut sota l'assessorament tècnic del Grup de Recerca sobre Disseny i Desplegament del Currículum del Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona, dirigit per Cèsar Coll. La segona ensenyança, iniciada l'any 1991, va ser pionera en l'aplicació d'un model educatiu que posteriorment la reforma educativa espanyola de la LOGSE va adoptar en part. Aquest va ser un procés obert a tota la comunitat educativa.

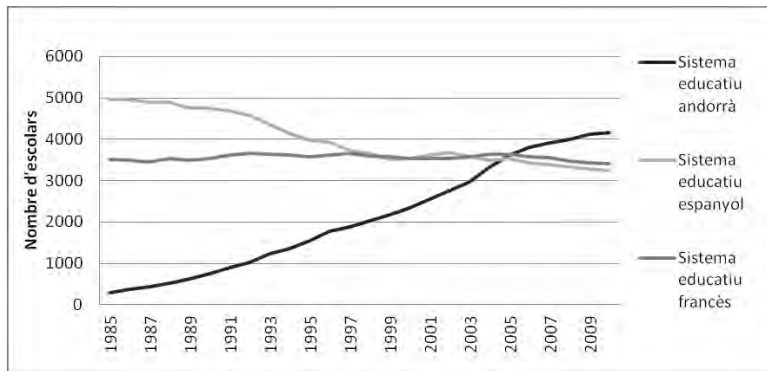
L'Escola Andorrana s'articula al voltant del fet diferencial andorrà, amb la finalitat última de formar ciutadans. És pública, activa, integradora i multilingüe. Ofereix gratuïtament i a tots els ciutadans d'Andorra una proposta educativa fonamentada en els paradigmes socioconstructivistes i integradora de la diversitat cultural i de l'alumnat amb necessitats educatives especials. El plantejament lingüístic es fonamenta en el català com a llengua vehicular i inclou l'aprenentatge i el domini del castellà, el francès i l'anglès com a llengües utilitzades també per vehicular continguts.

Actualment, el Ministeri d'Educació i Joventut està elaborant el *Pla estratègic per a la renovació i millora del sistema educatiu andorrà*, una iniciativa per treballar de manera coordinada sobre els eixos i línies d'actuació prioritaries per a la renovació i millora del sistema educatiu, amb el consens i compromís de tots els agents de la comunitat educativa i des d'una visió de futur compartida.

4. L'experiència de l'Escola Andorrana dins la societat

Durant les tres dècades de la seva existència, l'Escola Andorrana ha anat creixent, i ha passat de ser un projecte minoritari i incipient a situar-se com l'opció majoritària quant a nombre d'alumnes. Fins al curs 1996-1997, aquest creixement avançava en paral·lel a l'obertura, cada any, d'un curs nou. A partir del 1997-1998, l'Escola ja era un projecte consolidat que havia superat totes les etapes educatives i que continuava creixent a mesura que anava guanyant confiança en la societat (vegeu la il·lustració 2).

Il·lustració 2. Evolució del nombre d'escolars en cadascun dels sistemes educatius d'Andorra, entre 1985 i 2010. Dades oficials

En tot aquest recorregut, l'Escola Andorrana ha hagut de crear-se el seu espai propi dins la societat. Per la seva trajectòria lligada a la innovació, al risc i a la incertesa, trobar aquest espai no ha estat sempre fàcil.

En les primeres etapes, l'Escola es vinculava, d'una banda, a certa incredulitat i desconfiança; i de l'altra, a la il·lusió de començar un projecte que per a molts formava part de l'inimaginable. Amb l'aprovació de la primera ensenyança, la societat començava a digerir el fet de tenir una escola nacional. Malgrat tot, els seus plantejaments pedagògics innovadors generaven moltes preguntes i molta incertesa.

L'obertura de la segona ensenyança i del batxillerat va significar una aposta forta per demostrar la qualitat del sistema educatiu andorrà. La flexibilitat de l'aprenentatge globalitzador que es permetia a la primera ensenyança es convertia a la segona ensenyança en un compte enrere per capacitar l'alumnat per a altres sortides acadèmiques o professionals. L'escola nacional ja es vivia com un sistema educatiu més, però ningú no sabia on arribaria ni en quines condicions.

Actualment, l'Escola és un projecte consolidat i d'abast nacional, una opció educativa més que ofereix un final clar al seu alumnat. Al seu voltant, s'articula un mosaic de sentiments, de vivències, de retrets, etc., que evoquen diversitat d'opinions. En aquesta comunicació hem volgut fer un tastet de les visions actuals de l'Escola, recollint l'opinió d'una diversitat de ciutadans que hi han estat més o menys vinculats (vegeu la il·lustració 3), entre les quals destaquem:

- Alguns sectors de la població associen l'Escola Andorrana a termes com: *innovació, llibertat, creativitat, oberta, pluralitat, participativa, integradora, moderna, llengües*, entre d'altres. Aquestes paraules situen els trets diferencials de l'Escola i els seus plantejaments educatius, i li donen un valor innovador respecte dels altres sistemes.
- Unes altres visions evoquen el procés de creació de l'Escola i el que va significar per a Andorra. Aquestes s'associen a paraules com: *futur, esperança, país, repte, camí, meravella, societat, nacionalisme, conillets d'Índies...*
- Visions relacionades amb mots com *incompetència, fracàs, decepció, fotesa, millorable*, volen ressaltar els problemes d'estructura, d'organització i de nivell educatiu que presenta l'Escola, per ser un sistema jove que s'ha volgut focalitzar en la innovació i la diferència i s'ha vist desbordada per la rapidesa dels canvis.
- Alguns mestres i exmestres i altres sectors socials alerten que actualment hi ha una certa estandardització, la dissolució dels valors identitaris i la pèrdua dels referents històrics; i que això repercuteix en una falta de qualitat. És una opinió que tendeix a justificar-se pel creixement accelerat i poc planificat de l'Escola, per la falta de formació específica dels nous docents, entre altres

- Analitzar aquest procés des de l'actualitat ens porta a pensar que no podem renunciar a reinventar-nos dia a dia acceptant el repte de continuar buscant l'encaix en una societat canviant. Aquestes reflexions ens plantegen algunes preguntes a tall de conclusió: En quines direccions podria reinventar-se l'escola del segle XXI?
- En un context tan petit com Andorra, quins mecanismes poden facilitar les sinergies entre sistemes i plantejaments educatius diferents, de manera que la diversitat ajudi a enriquir la formació de ciutadans?
- Com encaixa la definició de sistemes educatius tancats en una societat cada cop més global, diversa i oberta?
- Quins són els trets que identifiquen el fet diferencial andorrà en un context europeu?

Bibliografia consultada

- ASSOCIACIÓ DE PARES DE L'ESCOLA ANDORRANA (1987a). «Coneixem prou bé l'Escola Andorrana?». *Andorra* 7 (3-IV-1987), pàg. 18-19.
- ASSOCIACIÓ DE PARES DE L'ESCOLA ANDORRANA (1987b). «Coneixem prou bé l'Escola Andorrana? II: El Mètode Montessori». *Andorra* 7 (10-IV-1987), pàg. 6.
- ASSOCIACIÓ DE PARES DE L'ESCOLA ANDORRANA (1987c). «Coneixem prou bé l'Escola Andorrana? A mena de conclusions». *Andorra* 7 (17-IV-1987).
- BASTIDA, Roser. *100 anys d'ensenyament a Andorra. Mil vuit-cents vuitanta-dos - mil nou-cents vuitanta-set*. Andorra la Vella, 1987. (Col·lecció Història d'un Poble)
- BOIX, Emili; FARRÀS, Jaume. «Ideologies, coneixements i usos lingüístics dels estudiants de secundària d'Andorra». *Annals 1994*. Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans, 1996, pàg. 103-133.
- CAIRAT, M. Teresa. (coord.). *20 anys d'Escola Andorrana*. Andorra la Vella: Ministeri d'Educació, Cultura, Joventut i Esports del Govern d'Andorra, 2004.
- CAMIÀDE, Martina. «L'ensenyament a Andorra». *Andorra: Estat, institucions, societat. 1a Diada andorrana - Universitat Catalana d'Estiu de Prada 1998*. Societat Andorrana de Ciències: Centre de

- Recerques i d'Estudis Catalans: Universitat de Perpinyà: Editorial Maià, 1990, pàg. 55-73.
- CARMONA, Dolors; MAGALLON, Lydia; TELLO, Elisenda. «Maternal, primera i segona ensenyança de l'escola andorrana: El seu funcionament». *Annals 1992*. Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans, 1994, pàg. 255-277.
- GELI, Bastida; SEGURA. «Voldriem precisar...». *El Punt - Punts de vista* (març-abril de 1987), pàg. 12-13.
- Llei de l'Escola Andorrana. Aprovada pel M. I. Consell General el dia 2 de maig de 1989.*
- LLUELLES LARROSA, M. Jesús. *La transformació econòmica d'Andorra*. Barcelona: L'Avenç, 1991.
- MARTÍN, Laura; DARNÉS, Antònia. «L'Escola Andorrana i el seu pla d'estudis». *Annals 1992*. Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans, 1994, pàg. 279-292.
- Objectius generals de l'Escola Andorrana. Extrets del pla d'estudis de l'Escola Andorrana*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació, Cultura i Joventut, 1992.
- PUIG, Ermengol. (1994). «L'escola andorrana, un nou sistema educatiu per al país.» *Annals 1992* (pp. 239-253). Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans
- PUIG, Ermengol. «L'Escola Andorrana, un nou sistema educatiu per al país». *Annals 1992*. Andorra la Vella: Institut d'Estudis Andorrans, 1994, pàg. 239-253.
- PUIG, Ermengol. «El futur de l'Escola Andorrana». *El futur d'Andorra. 4a Diada andorrana - XXII Universitat Catalana d'Estiu - 1991*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 1997, pàg. 35-42.
- VV. AA. «La visió dels pares sobre el passat i el futur de l'Escola Andorrana, en el seu desè aniversari». *Recull de conferències 1994. 10è aniversari*. Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 1996, pàg. 93-121.